

Обобщаващ доклад по проект „Овластяване на полагащите дългосрочна грижа в семейството (С грижа за грижа)” № BG05/1081

Проектът „Овластяване на полагащите дългосрочна грижа в семейството (С грижа за грижа)” № BG05/1081, финансиран от Програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014 г., бе осъществен в рамките на 12 месеца от 31 октомври 2014 г. до 31 октомври 2015 г. в три общини – Столична община, Община Велико Търново и Община Карлово от три партньорски организации: Фондация “Център за изследвания и политики за жените” (ЦИПЖ), гр. София – координатор на проекта; Сдружение “Възможности”, гр. Велико Търново; СНЦ “Младежки и граждански инициативи в Розовата долина”, гр. Карлово.

Проектът реализира основната цел на Програмата като укрепва развитието на гражданското общество в три общини на страната и повишава приноса му за постигане на по-висока социална справедливост за определена уязвима към социална изолация и бедност обществена група, която до момента не се е самоорганизирала в защита на правата си и за идентифициране и решаване на проблемите си. Овластяването на тази група ще укрепи ролята на НПО, които поставят пред обществото, гражданския сектор и вземащите решения въпроси, чието решение засяга почти всяко българско семейство и които досега не са стояли на дневен ред. Идентифицирането на проблемите и формулирането на предложения към местната и националната социална политика по открит и демократичен начин чрез съвместна работа на НПО и представители на уязвимата група ще допринесе за подобряване и устойчивостта на социалните услуги по места. Споделеният опит ще даде възможност на НПО от страната да го мултиплицират в полза на гражданите и уязвимите групи в обществото.

Настоящият доклад обобщава резултатите от извършените дейности, наблюденията върху потребностите и вида подкрепа, от която има нужда целевата група, и предложенията към институциите, изразени в хода на проведените по проекта дейности. Изготвянето му е част от изпълнението на Дейност 4 Информирание и публичност, с което се цели представяне на опита от пилотирания модел на подкрепа на НПО към уязвима група граждани.

1. Проблемът

Според приетата в края на 2014 г. “Националната стратегия за дългосрочна грижа” дългосрочните грижи и другите социални услуги за възрастни хора и хора с увреждания в България се категоризират като формални и неформални. Формални грижи се предоставят в специализирани институции, социални услуги в общността и в домашна среда от квалифицирани професионалисти. Неформални грижи са

грижи в домашни условия, предоставяни от член на семейството. По традиция грижата за възрастните хора се възприема като отговорност на членовете на семейството и е предоставена в рамките на семейството. Стратегията посочва, че в законодателството не съществува отделна дефиниция на:

- ✓ дългосрочната грижа;
- ✓ услугите за предоставяне на дългосрочна грижа;
- ✓ официална класификация на лицата, които имат право на тях.

Стратегията също така предвижда в бъдеще изготвянето на целеви мерки за работа с хората, които предоставят дългосрочна грижа в семейството.

Според становище на Конфедерацията на семейните организации в Европа членовете на семейството са най-големият доставчик на услуги за грижа за по-възрастните, хората с физически увреждания и с хронични заболявания от всички възрасти, като спестяват на правителствата в целия ЕС милиарди евро всяка година. Според проучване на "Евробарометър" от 2007 г. мнозинството от европейците смятат, че е вероятно или малко вероятно, но възможно, в определен момент от своя живот, те да зависят от осигуряване дългосрочни грижи.

По данни на НСИ през 2010 г. 437 600 души у нас на възраст от 15 до 64 години са полагали грижи за болни и възрастни хора, хора с увреждания и други, нуждаещи се от грижи. От тях 59,8% са заети, 8,5% безработни, 31,7% извън работната сила.

По данни на КНСБ от незаетите лица в същата възрастова група, които полагат дългосрочна грижа, 25% биха работили, ако има подходящи услуги за гледане на болни и възрастни хора. В същото изследване на КНСБ анкетираните изтъкват различни причини за невъзможността да ползват съществуващите социални услуги в тази област - висока цена (42%), липса на специализирани заведения и услуги (22,6%), незадоволително качество на услугите (9,6%) и др.

Поради застаряването на населението у нас, изключително ограничения обхват на публичните услуги и високата цена на частните услуги в областта на дългосрочната грижа, все повече домакинства в страната са изправени пред проблема как да осигурят обгрижването на своите близки. Неформалната дългосрочна грижа за нуждаещи се възрастни хора и хора с увреждания в семейна среда затруднява, а често прави невъзможно съчетаването на професионалния и семейния живот, за тези, които предоставят грижата. Това най-често е на доста висока лична цена за обгрижващите, като много от тях изпитват финансови, професионални, здравословни и социални последствия. Погълнати от това, че са постоянно отдадени на своите роднини, обгрижващите често пренебрегват своите собствени проблеми и потребности, както и помощта извън семейството, която биха могли да потърсят и получат. Това прави хората, полагащи дългосрочна грижа, уязвими за влошаване на тяхното собствено здравословно състояние, влошава благосъстоянието им и води до социалната им изолация. Разпознаването

и подкрепата им са наложителни, за да се задържи и/или подобри качеството на техния живот и на живота на хората, за които те се грижат. Самата уязвима група е все още "невидима" за обществото и институциите, тъй като не е обект на обществен дебат; съществуващите мерки, насочени към нея, са ограничени и като съдържание, и като обхват.

Проучванията за неформалната дългосрочна грижа показват, че обичайно тази грижа се полага от жени. Традиционното разпределение на ролите в българското семейство очаква жената да полага грижа за възрастните си родители, както и за родителите на съпруга си. Поради невъзможността да съчетаят професионалните със семейните задължения, тези жени са принудени да отсъстват често от работа, да преминават на непълно работно време, изобщо да излязат извън пазара на труда, или да търсят възможности за ранно пенсиониране. Това ги поставя във висок риск от бедност и социална изолация, както в настоящето, така и в бъдещето. Дългосрочна грижа към родители или съпруга обаче полагат и много мъже, които се сблъскват същите проблеми в заетостта и съчетаването на семейните и професионалните си задължения.

2. Партньорите

Фондация "Център за изследвания и политики за жените" (ЦИПЖ), координатор на проекта, се обърна към темата поради факта, че значителен брой от персонала, управителния й съвет, доброволците и експертите, с които работи, в различни периоди са били в положението да полагат или да съдействат за полагането на дългосрочна грижа в семействата си за свои близки. На практика проектът произтича от личния опит на членовете на координиращата организация, както и личния опит на членовете на партньорските организации, към които тя се обърна в хода на разработването на идеята за проекта.

Координиращата организация освен това има натрупан опит от работа по темата в рамките на няколко международни инициативи. В периода март - ноември 2009 г. организацията подготви провеждането на Европейски семинар "Зависимите членове на семействата в ЕС: чия е отговорността за роднините, които полагат грижи за тях?". Семинарът бе организиран съвместно с Конфедерацията на семейните организации в Европейския съюз (COFACE) с цел да се направи преглед на политиките на национално и европейско ниво, насочени към подобряване на положението на полагащите грижи за зависими членове на семейството, както и да се идентифицират специфичните предизвикателства и/или добри практики в страните членки на ЕС и ролята, която европейските политики биха могли да имат за подкрепа. На събитието присъстваха над 120 представители на НПО от Източна и Западна Европа и България, работещи за правата на хората с увреждания, родителски организации, доставчици на услуги, както и представители на институциите - Министерство на труда и социалната политика и Представителството на ЕК в България. Специално внимание бе отделено на страните членки на ЕС от Централна и Източна Европа, където политиките,

подкрепящи полагащите грижи, са все още слабо развити. ЦИПЖ поддържа информационна страница, съдържаща програмата и презентациите от семинара, както и Европейската харта на предоставящите грижи в семейството: <http://www.cwsp.bg/htmls/page.php?category=587&page=1>.

В периода август 2010 г. - юли 2012 г. ЦИПЖ участва в международен проект "Самооценка на нуждите на предоставящите грижа в семейството: пътят на подкрепата" с партньори от Белгия, Кипър, Испания, Франция, Ирландия, Италия, Люксембург, Словакия, финансиран от Програма "Учене през целия живот, Подпрограма Грюндтвиг - Партньорство за познание. Проектът включваше провеждане на проучвания на базата на въпросници, на потребностите и идентифицирането на добри практики за подобряване на осведомеността и предоставянето на обучения за полагащите дългосрочна грижа в семейството. На базата на проучванията и работните посещения в страните партньори бяха разработени общи препоръки за съставяне на инструменти (обучителни програми, наръчници и др.), които да отговорят на потребностите им. Заключителният доклад включва препоръки за подобряване на европейските политики в областта на признаване на социалната роля на обгрижващите, подобряване на социалните услуги, които са в тяхна помощ, и подкрепа за предоставяне на обучения за обгрижващи и професионалисти. ЦИПЖ поддържа уебстраница на проекта, която съдържа резултатите от проекта и допълнителни ресурси <http://www.cwsp.bg/htmls/page.php?category=592>.

Изборът на партньорите от Велико Търново и Карлово бе продиктуван както от тяхното познаване на проблематиката, която е обект на проекта, и от личния опит на техни членове в предоставянето или подкрепата на дългосрочна грижа в семействата им, така и поради установени добри партньорски взаимоотношения с тези организации в рамките на изпълнението на предишни инициативи, проекти и дейности. Партньорите също така имат доказан опит от работа в местната общност, с местните власти и познават местната социална политика.

3. Проектът

Проектът цели овластяването на уязвимата група чрез дейности на НПО в три общини - София, Велико Търново и Карлово, като се предлага да се развие практиката на групи за самопомощ и подкрепа, за да се избегне социалната изолация и се насърчи гражданското участие на представителите на групата. Очакванията при изготвянето на проектното предложение и планирането на дейностите бе, че чрез съвместна работа с НПО полагащите грижа ще споделят опит за справяне с проблемите им, ще идентифицират и дефинират потребностите си и адекватната за нуждите им помощ, ще се научат как да предотвратят ситуации на сривове, ще се запознаят с добри практики от ЕС и държавите донори на Програмата в предоставянето на публични услуги, ще формулират и представят предложения към местните и националните власти за подобряване качеството на техния живот и живота на тези, за които се грижат.

Друга цел на проекта бе да подобри ресурсите на НПО за работа и застъпничество и предостави инструменти за работа с хората, които предоставят неформална дългосрочна грижа в семейството за възрастни хора и за хора с увреждания, които имат затруднения за справяне с ежедневните си потребности.

Конкретни цели на проекта са:

- ✓ да се идентифицират потребностите на обгрижващите;
- ✓ да се разработи практика за организирането на обгрижващите в групи за самопомощ, като се предоставят инструменти за солидарност и справяне и се развие и активизира гражданското им участие;
- ✓ да се даде гласност на проблемите и се формулират предложения към местните власти и местната общност за решаването им.

В рамките на проекта се целеше като инструмент за постигането на поставените цели да се разработи практика за организирането на обгрижващите в групи за самопомощ за решаването на проблемите им. Предварителното проучване показва, че в страната групи за самопомощ и подкрепа за хора, които страдат от заболяване или зависимост, преживели са насилие, стрес и др., организират професионалистите в областта на психотерапията и НПО. Подобни групи започват да се формират и от НПО и дневни центрове на родители на деца с увреждания. Не ни е известно в страната НПО, професионалисти или институции да предоставят подкрепа и форми на самопомощ на хората, които полагат неформална дългосрочна грижа за възрастен или възрастен с увреждания в семейството.

Самоорганизирането на полагащите дългосрочна грижа в групи за самопомощ е добра практика, позната от дългогодишното ѝ прилагане в Италия, Ирландия, Великобритания и други европейски страни. Групата за самопомощ помага на хората да научат повече за себе си; да идентифицират проблеми, като взаимодействат помежду си – споделят чувства, окуражават се взаимно и си оказват взаимна подкрепа. Чуждестранният опит показва, че в групата за самопомощ хората се учат да се справят със собствените си проблеми като се учат от опита на другите. Така те придобиват нови практически умения, получават практическа информация. Работата в група развива и желание за застъпничество. Подобен опит експертите от ЦИПЖ са наблюдавали в Испания и в Белгия – как на практика функционира подобна група за подкрепа, както и са подробно запознати как от групите за самопомощ и подкрепа в редица европейски страни израстват стабилни и влиятелни неправителствени организации, които работят в полза на полагащите дългосрочна грижа и техните семейства.

В рамките на групите за самопомощ става възможно прилагането и на друг, известен от и прилаган в чуждестранния опит инструмент за подкрепа на полагащите дългосрочна грижа в семейството т. нар. инструмент за *самооценката на потребностите*.

Очакванията при подготовката на проекта бе, че от резултатите му биха могли да се възползват НПО, представителите на уязвимата група, местните и националните власти, отговорни за социалната политика. Опитът от прилагането

на планираните инструменти в три местни общности ще позволи да се отчете спецификата на местната социална политика и да подобри комуникацията с гражданите на институциите и органите, които я прилагат. Заинтересовани НПО, граждански групи и други структури биха могли да мултиплицират разработения пилотен модел, с което да допринесат за подобряване качеството на живот на възрастните хора и хората с увреждания.

За изпълнение на целите партньорите идентифицираха необходимостта от осъществяването на следните дейности:

Дейност 1: Обучение за фасилитатори на групите за самопомощ по метода "Диалог";

Дейност 2: Провеждане на самооценка на потребностите на хората, които полагат неформална дългосрочна грижа в семейството;

Дейност 3: Провеждане на по три сесии за самопомощ в трите града;

Дейност 4: Провеждане на информационни събития в трите града за разпространение на резултатите от проекта и направените в хода на проекта предложения към местните и националните власти за подобряване положението на хората, предоставящи дългосрочна грижа.

4. Резултатите

Изпълнението на проекта стартира с провеждането на двудневно обучение на фасилитатори/водещи за групите за самопомощ по метода Диалог на 26 и 27 януари 2015 г. Целта му бе да започне обучение на минимум по двама фасилитатори от партньорските организации, които да придобият компетенции за фасилитиране на групова сесия. Обучените фасилитатори са основният ресурс на НПО в Карлово и Велико Търново за провеждане на сесии с целевата група за самопомощ в рамките на проекта и след приключването му. Началното обучение се проведе от двама експерти от ЦИПЖ, сертифицирани обучители по метода Диалог и членове на Европейската мрежа на фасилитатори по метода, която поддържа уебсайт с ресурси <http://dialogue-facilitators.eu>, вкл. образователни материали за фасилитиране на диалог сесии и примерно помагало български език (http://dialoguefacilitators.eu/document/Handbook_BG_1360914612_824.pdf).

Фасилитаторите бяха запознати с теоретични и практически аспекти на работата в група и по-специално на групата за самопомощ. Бяха представени и основните задачи и разяснена ролята на водещия на групата/фасилитатора. Участниците бяха запознати с възникването, развитието, основните принципи, приложението и разликите на метода "Диалог" от други форми на работа в група, като им бе представен на наръчник, който да улесни самоподготовката им.

Методът развива умения за създаване на култура на общуване, която да спомага съвместното креативно мислене, иновативните идеи и самопомощ в група. Специално бяха представени и разисквани основните правила, които участниците трябва да спазват при групова сесия по предлагания метод. Експертът по групова терапия представи основни техники, които ще се предложат за работа в

групите, като присъстващите участваха и в няколко упражнения за сваляне на напрежението, преодоляване на сривове и стреса и подобряване на самочувствието. Бе осъществена и сесия по метода Диалог с участието на всички присъстващи на тема "Подбор на участниците в групата за самопомощ". Присъстващите свободно изразиха вижданията си и намеренията си как да подходят към проблема за да постигнат резултат. След края на сесията им бяха дадени разяснения относно протичането ѝ и функциите им в качеството им на бъдещи фасилитатори на подобни сесии. Информация за проведената координационна среща и обучение на фасилитатори е поместен на интернет страницата на проекта на <http://www.cwsp.bg/htmls/page.php?id=1192&category=599&page=2>.

В обучението за фасилитаторите на бъдещите групи за самопомощ взеха участие и координаторите на проекта от партньорските организации, които впоследствие преминаха и през сесиите като подходът бе да се следва принципът „учене чрез правене“. В резултат на проведеното обучение, включително проведените сесии за самопомощ с тяхно участие, бяха обучени 7 фасилитатори (вместо планираните 6).

Самооценката на потребностите на представителите на целевата група в трите града протече в рамките на срещи през месец февруари, организирани от местните координатори от НПО за представяне на проекта, добри практики от опита на страни членки на ЕС, включително на НПО и на държавите донори на Програмата за подобряване качеството на живот на хората, които полагат неформална дългосрочна грижа в семейна среда, целта и протичането на предстоящите сесии за самопомощ. В рамките на срещите бе представена и добра практика от опита на редица европейски страни за самооценка на потребностите на целевата група, като са дадени разяснения и е попълнен въпросник за самооценка. Процесът на самооценка помага да се улесни идентификацията и самоидентификацията на хората в трите общини, които полагат неформална дългосрочна грижа, като им предоставя механизъм, чрез който да изразят потребностите си и от какъв вид подкрепа имат нужда. Чрез самооценката те осъзнават по-добре ролята си, преценяват компетенциите и уменията си и техните ограничения, осъзнават трудностите, с които може да се сблъскат. Самооценката дава възможност да преценяват нуждите си от гледна точка на евентуално подпомагане (помощни средства, подкрепа, обучение и т.н.), което да помогне да изпълняват ролята си. Хората, които използват този инструмент, по задълбочено преценяват потребностите си що се отнася до здравословно състояние и благосъстояние (за да се избегнат стресът, напрежението и предотвратяването на сривове), както и потребностите си що се отнася до съвместяването на дългосрочната грижа с трудова заетост и с други аспекти на личния и семейния живот. Опитът на други страни показва, че след самооценката полагащите грижа се чувстват разпознати, припознати и оценени, възприемат се като хора, които са равностойни партньори на професионалистите. Това е и начин да се стимулират и

инициативи за застъпничество. В рамките на дейността са попълнени и анализирани 50 въпросника за самооценка, вместо планираните до 45. Резултатите от анализа са обобщени в доклади според населените места, в които е проведена самооценката, и е изготвен отделен обобщаващ доклад за резултатите от тази дейност, които са поместени на интернет страницата на проекта <http://www.cwsp.bg/htmls/page.php?id=1192&category=599&page=3>.

През месеците април, май и юни в трите града се проведе общо 9 сесии на сформирани от местните координатори групи за самопомощ за представители на целева група.

Хората, които полагат неформална дългосрочна грижа в семейна среда за възрастен или възрастен с увреждания, не е хомогенна по териториален, социален, професионален, възрастов, полов или др. признак. Представители на тази група в страната досега не са се самоорганизирали в представителни организации, които се занимават с решаването на проблемите им. Това ги прави по-трудно достъпни. Този риск бе взет предвид при подготовката на проектното предложение и обсъден с представители на НПО и хора, които полагат дългосрочна грижа, от трите общини. Опитът показва, че те се включват охотно, когато бъдат запознати с дейностите на НПО, насочени към тях, тъй като на практика досега в страната няма политики и мерки, насочени пряко към техните собствени потребности, а не към потребностите на хората, които те обгрижват. Т. напр. в проведено от ЦИПЖ допитване през 2011 г. в период от два месеца участваха над 70 души от 7 града от страната. Друг риск е възможността тези хора да отделят време за участие в групите за самопомощ, поради спецификата на заетостта си. За целта графикът с датите на всички събития в рамките на проектните дейности се обяви в информационната брошура на проекта и на интернет страницата му. Сесиите на групите за самопомощ освен това бяха отворени за всички желаещи, които имат нужда от подкрепа, без да се поставя ограничението едни и същи хора да участват във всичките предвидени в проекта сесии.

Тематично сесиите бяха посветени на:

- ✓ първа сесия: осъзнаване на ролята на полагащия неформална дългосрочна грижа в семейна среда, преодоляване на стреса и негативните емоции,
- ✓ втора сесия: справяне с проблемите и повишаване на самочувствието,
- ✓ трета сесия: работа с професионалистите и предложения за подобряване на услугите.

Срещата за самооценка на потребностите, проведена в София, на която присъстваха по малко от предвидените и потвърдили участие, показва, че достъпът до целевата група, по сравнение с много по-малките други две населени места и компактността на населението там, изисква друг подход. Бе направен анализ как да се разшири обхвата на организациите, институциите и лицата, до които бяха адресирани покани за участие. Затова бе решено първата сесия в София да разшири обхвата си, като проектът, очакванията на екипа, възможностите за съвместна работа в интерес на целевата група на проекта да се представи пред организации и

институции, които предоставят услуги на възрастни хора и хора с увреждания, както и на заинтересовани психолози, социални работници и др.

Всяка сесия на групите за самопомощ включваше освен тематично разискване на посочените по горе теми по метода Диалог, и тематични и ролеви игри, физически упражнения, работа в малки групи, която се провеждаше от експерта по групова работа и психотерапия. Целта на сесиите бе формиране на споделено разбиране и съвместно учене, откриване на общото, като се оценява различието. Експертите фасилитираха първата сесия, втората и третата се проведеха съвместно с местните фасилитатори, което укрепи уменията им за работа с групата. Групите за самопомощ са инструмент за директна интервенция на НПО за подкрепа на целевата група. Те също така са инструмент за преодоляване на социалната им изолация, възможност да споделят и да се учат от опита на другите. Чрез групата те се овластяват, тъй като стават активна страна за формулиране на проблемите си и начините на преодоляването им, включително чрез предложения към професионалистите и вземащите решения.

Прилагането на принципите и правилата на метода Диалог за сесиите на групите за самопомощ дадоха възможност те да протекат в открита, съпроводена с много емоции и изпълнена с доверие атмосфера, при която участниците споделяха това, което наистина ги вълнува, което им тежи, но и което им дава сили. Емоционалното, психическо и физическо изтощение съпътстват ежедневието на обгрижваните, които често се чувстват безсилни пред необратимостта на промените в здравословното и психическо състояние на своите близки. Сред професионалистите е известно, че в такива ситуации често възниква съзависимост между обгрижван и обгрижващ, като обгрижваните споделят, че се чувстват обезличени, изпитващи вина и съмнения дали се справят добре. Самотата също ги съпътства, защото всички проблеми остават в семейството, не се коментират извън него, дори някои не желаят или крият, че полагат грижа за близък, който не може да се справя с ежедневните си потребности. Разочарованието от останалите роднини, които не споделят тези задължения, липсата на признание и благодарност от тяхна страна, заради това, че един е поел цялата тежест на ситуацията, също е честа емоция, която се споделя от мнозина, поради факта, че такава е нагласата в много семейства. Депресията е състояние, което също не е им чуждо. На някои от сесиите бе повдигнат и въпросът за различните видове насилие, което може да се случи в отношенията между обгрижван и обгрижващ. Възрастните хора и хората с увреждания, за които се полагат дългосрочни грижи в семейна среда, са уязвими към насилие, което върху тях могат да упражнят най-близките им, в това число и тези, които ги обгрижват. Също, така в групите за самопомощ бяха споделени и случаи, в които обгрижваните са подложени на насилие от страна на обгрижваните. Това явление няма достатъчна социална видимост, поради факта, че и обгрижваният и обгрижващият са социално, психологически, материално в уязвима позиция, но жертвата рядко има възможност да алармира за упражненото насилие. Участници в сесиите за

самопомощ споделиха, че са били жертва или знаят за случаи на домашното насилие и в частност над възрастни хора, като се разискваха пътищата как това да бъде преодоляно. Участниците споделиха, че са свидетели на прояви на дискриминация по отношение на фактора „възраст“ - пренебрежително отношение, липса на толерантност, използване на груб или фокусиран върху възрастта език; отказ на подкрепа или услуги поради възрастта на нуждаещия се особено от медицински професионалисти.

Много бяха и споделените истории и емоции, свързани с това как обгрижващите се изправят срещу страховете си, проявяват издръжливост, не се примиряват със ситуацията, изграждат стратегии за оцеляване и самосъхранение.

Трябва специално да се отбележи, че в хода на сесиите участниците развиха осъзнаване, че обгрижващите не бива да пренебрегват себе си, че не трябва да се отказват да търсят баланс между грижите за себе си и за другите, че могат да извадят позитивното от трудни ситуации като споделят и говорят за тях. Те сами стигнаха до това, че групите за самопомощ помагат и подкрепят, но трябва да са териториални.

В някои от групите бяха обсъждани и такива въпроси като, например, как в дългосрочната грижа да се включат доброволци, като например такива заявиха желанието си в София да бъдат в помощ на полагащите грижа в семейна среда.

По отношение на дискусиите от каква помощ и подкрепа имат нужда обгрижващите се дискутира необходимостта от финансова подкрепа; от информация от различен характер; от услуги, които да заместват обгрижващия в дома или извън него - за развитие на повече социални услуги, особено за почасово гледане на възрастни хора, дневни центрове или почасова помощ от Социални грижи.; от обучение. Специално внимание бе обърнато на нуждата от психологическа подкрепа и съвет от професионалисти какво се случва с възрастния човек, помощ от психолози за преодоляване на състояния на нервни сривове и депресия.

По отношение на протичането на третата сесия в хода на проекта бе направена промяна спрямо предварително планираното. В програмата на третата сесия бе включено обсъждането на проекта на Закон за физическите лица и мерките за подкрепа, изготвен от Министерството на правосъдието и НПО.

Проектът на закона предвижда изцяло нов подход на въвеждане на мерки за подкрепа на лица с психически увреждания и деменция, които да заменят досега действащите правни процедури за поставянето под запрещение. Участниците в обсъжданията споделиха, че законът не прави разлика в прилагането при хипотезите на интелектуално затруднение, психично разстройство или деменция, но случаите на деменция са по-особени, защото, ако действително човек страда от деменция, промените са дегенеративни, не настъпва обратна еволюция и механизмът за оказване на подкрепа, разписан от проекта на закона, би бил по-скоро затруднителен, поради временният характер на мерките. Разпознаването на деменцията и отграничаването ѝ от други подобни състояния, понякога може да

бъде трудно. Нужно е да се събере цялата необходима информация относно пациента и да се оцени неговото състояние. Участниците изразиха несигурност ще има ли време в рамките на съдебното производство това да се случи и колко ще струва, както и възражения процедурата да се повтаря на всеки 2 години, особено в случаите на деменция. Участниците в обсъжданията допълниха, че много от възрастните хора и хората с тежки увреждания надали ще могат физически да участват в процедурата. Изразени бяха още съмнения относно възможността съдът да придобие непосредствени впечатления за лицата, чрез личен контакт, включително чрез посещение извън сградата на съда, особено в столицата. Възрастните хора, които полагат грижи за свои пораснали деца с увреждания, споделиха, че за тях този закон ще е по-скоро утежнение и те биха били по-облекчени, ако имат по-широк достъп до защитени жилища. Основните въпроси, които участниците в групата повдигнаха бяха какви услуги ще бъдат развити в общините, за да отговорят на този закон както и в случай, че в дадено населено място няма доставчици на социална услуга, която да подпомага процедурата, кой ще влезе в тази роля.

В разработването на програмите за сесиите участваха представители на трите партньорски НПО, привлечените експерти и представители на целевите групи.

Информирането и публичността на проекта бяха осигурени чрез няколко дейности:

- ✓ изготвяне и поддръжка на интернет страница на проекта – www.cwsp.bg;
- ✓ изготвяне и разпространение на информационна брошура;
- ✓ подготовка и провеждане на информационни събития в трите общини за местната общност и местната власт с цел представяне на резултатите от проекта и направените предложения през септември-октомври 2015 г., посветени на определени дни (21 септември – Световен ден за борба с болестта на Алцхаймер; 1 октомври международен ден на възрастните хора).

Като информационни материали бяха изработени 150 бр. тениски и на 3 информационни транспаранти с името на проекта и логото на ЕЕА Grants, които се разполагаха в залите при провеждането на 3-те срещи за самооценка на потребностите и 9-те сесии на групите за самопомощ в София, Велико Търново и Карлово, а тениските се разпространяваха по време на организирания събития.

Разработената страница на проекта е на български и английски език на интернет страницата на координиращата организация, на която ежесечно се актуализира напредъкът с информация за предстоящи и минали събития със снимков материал, ресурсни материали, презентации, доклади и др. Дейностите бяха редовно отразявани за текущо информиране на НПО, целевите групи и бенефициентите. 300 бр. информационна брошура се разпространи в периода януари юни сред граждани, НПО, местни власти и институции в трите града. В края

на проекта в София, Велико Търново и Карлово се проведеха общо 3 информационни събития за гражданите, НПО, институциите, местните и националните, на които се представиха резултатите от проекта и направените предложения за подобряване на социалните услуги и политика за дългосрочна грижа.

Чрез информационната брошура и интернет страницата се информира широката общественост и заинтересовани партньори за добра практика за подкрепа и овластяване на целевата група, към които досега не са насочени усилията на НПО и институциите. Брошурите се разпространениха в трите общини на специфични за нуждите на възрастните хора и хората с увреждания места - практики на общопрактикуващите лекари, службите за социално подпомагане, организации на хора с увреждания и други сродни, пенсионерски клубове, дневни центрове и др.. Освен това местните координатори осъществиха преки контакти с хора, полагащи дългосрочна грижа, които да поканят за включване в дейностите по проекта.

След приключването на сесиите на групите за самопомощ предстоящите информационните събития бяха консултирани освен с партньорите и с участниците в групите за самопомощ по места, и с представители на местните и регионални власти в Карлово и Велико Търново на организирани дискуссионни срещи в Карлово, или срещи с представители на местните власти във Велико Търново.

5. Мониторингът и оценката

Мониторингът и оценката на дейностите и събитията се провеждаше с въпросници текущо, които служеха за коректив и за източник за учене за екипа на проекта и партньорите.

След провеждането на първата координационна среща моделът на последваща координация на дейностите по проекта с оглед на това, че не се предвиждат специални координационни срещи, бе възприет като регулярна връзка с координаторите от партньорските организации чрез електронна поща, скайп и телефон относно организационни и други въпроси. Координаторът на проекта информираше местните координатори на тримесечие за финансовото изпълнение на проекта. Отделни организационни, финансови и други въпроси се обсъждаха и при посещенията на екипа на водещия партньор при провеждането на предвидените в дейностите събития по места.

Мониторингът се проведе чрез три вида въпросници за обратна връзка. В края на координационна среща и обучение на фасилитаторите участниците попълниха анонимен въпросник за обратна връзка. Най-високо бяха оценени програмата на обучението, съдържанието на материалите, методологията, компетентността и комуникационните умения на обучителите, възможностите да изразят мнението си, получените знания и прилагането им. Условиата и мястото на

провеждане на обучението също бяха оценени положително. В рамките на въпросника на участниците бе дадена възможност свободно да изразят мнението по няколко зададени въпроса относно наученото за метода Диалог. Всички споделиха отлични впечатления, включително и от факта, че са си задали въпроси и са направили изводи, за които досега не са се замисляли. Смятат метода за много сполучлив и с широко приложение за работа с различни целеви групи. Най-високо бяха оценени иновативността и вдъхновяващият ефект от процеса.

Чрез въпросници се направи мониторинг и оценка на срещите за самооценка на потребностите и на 6 от проведените сесии на групите за самопомощ. За третата сесия и в трите града, посветени на обсъждането на законопроекта не се попълваха подобни въпросници. Всички участници, попълнили въпросника, оцениха положително програмата, съдържанието, представените материали и компетентността на експертите, както и резултатите от срещите. Негативна оценка е получена само в 1 въпросник от сесия във В. Търново. Участниците изразиха свои виждания и емоции в част от въпросниците, макар че не бяха поканени за това, което приемаме като ангажираност към проблема. В няколко въпросника участниците отправиха благодарности към екипа и проекта за възможността да участват в него и за повдигнатите въпроси и проблеми, за които досега никои не ги е питал или се интересувал от мнението им. Изборът на зала за една от сесиите в Карлово бе оценен от участниците като несполучлив, което доведе до последваща корекция от страна на партньора

6. Изводи, предложения и препоръки

Сесиите за самооценка на потребностите и групите за самопомощ на полагащите грижи в семейството ни дадоха много информация за спецификата на целевата група, която в действителност включва представител на почти всяко семейство в България. Чрез проекта научихме много както за чувствата, които полагащите грижи в семейството изпитват, когато са в изолация, така и за техните потребности от финансова подкрепа, информация, обучение, психологическа подкрепа и от услуги, които да заместят обгрижващия в дома или извън него. Групите за самопомощ помогнаха на участниците да се почувстват в общност, която им даде увереност, че могат чрез споделяне да търсят отговор и решения на проблемите си и да ги поставят пред местните власти. Партньорските НПО и други НПО и социални работници от градовете, в които бяха проведени дейностите, имаха възможността пряко да се включат в проекта и да получат експертни знания и практически опит за работа с целевата група по метода Диалог, който може да се използва в тяхната ежедневна работа за създаване и укрепване на подобни групи в местната общност. И в Карлово, и във Велико Търново партньорските организации имат намерение да продължат работата с групата и след края на проекта под форма, която е най-подходяща за тях, за да остане устойчива. Тъй като свободното време на полагащите грижи в семействата е наистина малко, всички партньорски

организации отчитат, че за да са по-устойчиви групите за самопомощ, от които безспорно има нужда във всеки град, е добре да се търсят възможности те да се съчетаят и да се провеждат там, където се предоставят услуги по заместваща грижа, или други медицински и рехабилитационни услуги за зависимите членове на семействата. Така например в Карлово бе създадена още една допълнителна група за самопомощ по примера на метода Диалог на родителите на деца с увреждания, която бе инициирана от социалните работници от социалния център с логопедичен кабинет в град Карлово "По-добре заедно!", който работи в сътрудничество със СНЦ "Младежки и граждански инициативи в Розовата долина". Социалните работници, които присъстваха на сесиите за самопомощ и информационните събития по проекта, бяха вдъхновени от опита от проекта и спомогнаха за самоорганизирането на групата, която проведе няколко срещи във времето, в което с децата се занимават социалните работници и логопедът от центъра. Групите за самопомощ биха били много подходящи и за дневни центрове за хора с увреждания, както и за НПО, които предоставят други услуги за хора с увреждания и техните близки.

Чрез проведените дейности, проектът представи пред местната и националната общност една "невидима" целева група, която досега не е адресирана нито от НПО, нито от публичните власти. НПО от три града развиха капацитет за работа с нея и укрепиха позициите си на застъпници за правата ѝ и привлякоха местните граждани към дейността си. В резултат на дейностите НПО и полагащите грижи в трите общини получиха определени предимства: в резултат на проведеното обучение НПО повишиха квалификацията си, развиха умения да работят с уязвима група. Полагащи грижи в семейството идентифицираха по-ясно потребностите си, подобриха самочувствието си и възможностите си за справяне с проблемите си като станат активна страна в комуникацията с местната общност и власти и започнат да формулират предложения за подобряване на социалната политика и предоставяните социални услуги на местно ниво, както и за създаването на нови. Предложенията, дискутирани в рамките на проекта бяха към работодателите, местните власти и за промяна в някои от процедурите.

Към работодателите работещите, полагащи грижи в семейството отправиха апел да идентифицират служителите, които полагат дългосрочна грижа в семейството. Там, където това е възможно, да се организират центрове за временна (почасова) грижа в рамките на деня, според нуждите на обгрижвания. Работодателите трябва да се запознаят с този проблем и да го имат предвид, за да помислят за варианти за гъвкаво или непълно работно време, дистанционна работа. Би могло да се помисли за стимулиране на работодателите, които прилагат такива политики чрез законодателството. Предложен бе и по-дълъг платен годишен отпуск за хора, полагащи грижи за зависими членове на семействата. Обсъдени бяха и добри практики от други държави, които могат да намерят развитие и в България:

- ✓ Програми за плавно завръщане на работното място с обучение след полагане на дългосрочни грижи.
- ✓ Програми за квалификация и признаване на уменията на полагащите грижи, издаване на лиценз за професия.

Много от участниците споделиха, че процедурите за вземане на медицински помощни средства са много тромави и често затрудняват ползвателите. Общинските жилища, които се предоставят на нуждаещите се, не винаги са съобразени с нуждата от лесно и бързо придвижване. Затруднен е достъпът на трудно подвижни и възрастни хора в градски условия - тесни асансьори, липса на рампи. На практика дори и за частично подвижните хора, самостоятелното им обслужване остава затруднено. Необходими са мерки за улесняване на паркирането около жилищата на хора, за които се полагат грижи. Изключително ниско е нивото на доверие към някои от предоставяните социални грижи. Споделено бе опасение, че няма кой да гарантира, спазването на правата както на обгрижвани, така и на обгрижващи в сложните лабиринти на различни процедури и условия за предоставянето им, за което полагащите грижи имат нужда от правна помощ. Много бяха и предложенията за опростяване на процедурите, особено в случаите на трудна подвижност, умствени увреждания и деменция. Все още липсва информираност сред полагащите грижи как държавата и общината ги контролират. Програмата за личен асистент бе широко коментирана, тъй като много от полагащите грижи биха я използвали, но по настоящем тя остава с много ограничени възможности. От друга страна, те споделиха, че социалните работници, които извършват оценката на нуждите на хората с увреждания, не се запознати с медицинската диагноза на нуждаещите се от личен асистент, което затруднява оценката на потребностите им. Така изразяването на желанието и личния избор на лицата с увреждания, които се нуждаят от личен асистент, в някои случаи е много трудно или невъзможно.

Бяха споделени и много случаи в страната на възрастни хора, които полагат грижи за свои порастнали деца с увреждания. Те споделиха, че биха били много по-облекчени, ако имат по-широк достъп до защитени жилища в страната. Самотните хора, чиито роднини са извън страната или са починали се увеличават, а проблемите им остават скрити и социалната политика и правна уредба ще се сблъска с нови предизвикателства, за които би било добре да се помисли навреме. Така например бе предложено развитие на уредба и местни услуги за гледане в дома срещу предоставяне на имот, в случаите, в които възрастните хора нямат роднини и близки.

Всички предложения и изводи бяха коментирани на информационните събития и породиха нови оживени дискусии, което е знак, че темата е много широка и все повече внимание ще трябва да ѝ се обръща в бъдеще, както от НПО и институциите, така и от самите полагащи грижи, които могат да подобрят положението си като открито заявяват и отстояват своите нужди.